Այսպէս, դէջ-աղէկ, դպրոցը մտաւ իր բնական հունին մէջ, աջակցութեամբը արժանաւոր տնօրէններու՝ նախ Պ. Զատիկ Խանդատեանի եւ յետոյ Փրոֆ. Ֆրեսերիք Ֆէյտիի։ Ունեցաւ ան յաճախ իր փայլուն, երբեմն ալ տկար տարիները։ Իսկ այսօր, Սեւրի Ս. Մուրատեան Վարժարանը կ'ապրի բարգաւաճ շրջան մը, եւ Հայր Խորէն Տիլիղեան ու բոլոր վարդապետները կրնան արդարօրէն հպարտ ըլլալ իրենց նորակառոյց շէնքով եւ 150է աւելի կրկնապատկուած աշակերտներով։ Կրնան հպարտ ըլլալ բոլոր անոնք, որոնց կարգին դարձեալ նախկին աշակերտները, որոնք անդամ մը եւս բերին իրենց թանկագին նպաստը ստացուած այս հրաշալի արդիւնքին։

Այսքան ինքնագովութենէ վերջ, որպէսզի նժարը միայն մէկ կողմ չհակի, անհրաժեշտ է կարծեմ, ընել նաեւ կարգ մը ինքնաքննադատութիւններ։ Եթէ Մ.-Ռ. Ն. Աշակերտները շատ յաճախ սերտօրէն կապուած են դպրոցին եւ իրարու, պէտք է խոստովանիլ որ երբեմն ալ թերութիւնը կ'ունենան մոռնալու հարիւրաւոր ուրիշ «նախկին»ներ... Եթէ մեր մէջ կան աչքառու դիրքերու հասնող անձնաւորութիւններ, կան եւ տաղանդաւոր եւ ձիրքերու տէր շատ մը մոռցուածներ։ Չի բաւեր յաջողութեամբ վերջացնել վարժարանը, պէտք է յաջողիլ նոյնպէս կեանքը։ Եւ հոս է որ նախկին աշակերտները պէտք է լծուին իրերօգնութեան աշխատանքին, դէպի լոյս քաշելով մութին մէջ խարխափողները։ Արդէն Մ.-Ռ. Ն. Աշակերտներու Ծրագիր-Կանոնագրի գլխաւոր առաջադրութիւններէն մէկն է ատիկա։ Անոնք ունին նոյնպէս այլ հին եւ նոր ծրագիրներ՝ որոնք սակայն մասամբ միայն կ'իրագործուին։ Մինչդեռ, «նախկին»ները օժտուած են բոլոր տուեալներով (մանաւանդ ամէն տարի դպրոցը աւարտող իրենց նոր ուժերով) դառնալու համար կշիռ ունեցող կազմակերպութիւն մը մեր դաղութներուն մէջ։ Թերեւս աւելորդ չէ անդամ մը եւս կրկնել՝ թէ Վարժարանը, Մխիթարեան դաստիարակները եւ նախկին աշակերտները, իրար լրացնող երրորդութիւն մըն են եւ մէկուն յաջողութիւնը կ'աւելցնէ, նոյնիսկ, պայման է, միւսին յաջողութեան։

Յաջողութիւն՝ որմէ պիտի օգտուի ամէնէն առաջ Հայութիւնը։ Եւ այստեղ, այս հանդիսաւոր յոբելեանին առթիւ պարտք կը սեպեմ չեշտել Մխիթարեան վարդապետներու մէկ ուրիշ արժանիքի մը մասին, այն է անոնց անխտրական ոգին։ Դարձեալ իբրեւ օրինակ բերելով Սեւրի Մ. Վարժարանը, կ'ուզեմ հաստատել թէ այնտեղ յաճախող աշակերտները, ըլլան անոնք հարուստ կամ ոչ, այս կամ այն դասին պատկանող եւ մանաւանդ այս կամ այն դաւանանքին հետեւող, չեն ըզգացած երբեք տարբեր վերաբերմունք մը իրենց հանդէպ։ Որովհետեւ Մխիթարեանները եղած են նոյնքան կրօնաւոր որքան Հայ, չըսելու համար աւելի։ Եւ այս չէ՞ արդէն մեր բոլոր եկեղեցիներուն եւ եկեղեցականներուն առանձնայատկութիւնը։ Որ դաւանանքին ալ պատկանին ազգային են անոնք։ Էջմիածին կամ Ս. Ղազար, Երիմեան կամ Ալիշան, ամէնէն առաջ Հայութիւնն է որ կը բուրէ անոնցմէ։ Եւ զարմանալի չէ այդ, ո՛չ ալ թերութիւն։ Մենք ազգայնամոլներ չենք երբեք։ Մեծն Տիգրանը չէ մեր փառքը, ոչ ալ Արտաշէս Աշխարհակալը։ Միակ ժողովուրդն ենք, եթէ չեմ սխալիր, որ ընտրած է իր հին պատմութեան մէջ իբրեւ ազգային տօն, պարտութիւն մը՝ Վարդանանքը. պարտութիւն՝ որ կը ներկայացնէ բարոյական յաղթանակը ազատ ապրելու։ Եւ եթէ այսօր անդադար Ազգ եւ Հայրենիք կը քարոզենք, Մուշ, Վան եւ Արարատ կը հոլովենք, պատճառը այն է՝ որ անիրաւուած ժողովուրդ մըն ենք։ Օր մը երբ վերջապէս կատարուի մեր արդար հատուցումը, կը խաղաղին այն ժամանակ մեր հոգիները եւ կը վերադառնանք մեր մարդկային կոչումին...։

Ասկէ 36 տարիներ առաջ, երբ այս նոյն բեմէն աւարտական «ճառ»ս կը կարդայի, կ'ըսէի միամտաբար թէ Սփիւռքը դատապարտուած է կորստեան եւ թէ կէս դար վերջը մեծ բան չի մնար անկէ։ Այժմ, 36 տարի վերջը, խոր գոհունակութեամբ կը տեսնեմ սխալս։ Եթէ կը բարգաւաճի Խորհ. Հայաստանը արագ եւ անվերջ, Սփիւռքն ալ փոխանակ չիջելու, ահա տարիներէ ի վեր ցոյց կու տայ վերածնունդի նշաններ։ Շնորհիւ օր ըստ օրէ մեր ծաղկող հայրենիքին, շնորհիւ զաղութներու յամառ կենսունակութեան եւ շնորհիւ մանաւանդ հետզհետէ հասնող երիտասարդներուն, կը խլրտի ան, կը շարժի եւ կարծես թէ, այո՛, աւելի կը զօրանայ։

Հայրենիք եւ Սփիւռք ոչ թէ իրար կը ժխտեն, այլ իրար կը լրացնեն, իրարու զօրավիգ, իրարմէ ներշնչուած կը քալեն ձեռք ձեռքի ունենալով ապագային նոյն հեռանկարը։

Գաղութներուն մէջ ունինք տասնեակներով դպրոցներ, եկեղեցիներ, մշակութային միութիւններ, թերթեր, ունինք երկու կարկառուն բարենպատակ հաստատութիւններ եւ դեռ հարիւրաւոր կազմակերպութիւններ։ Կը պակսի սակայն գլխաւորը. այն է համադրութիւնը այս բոլորին։

Ասկէ վերջ, նորագոյն սերունդներուն է որ պիտի պատկանի ձեռք առնել Սփիւռքի ղեկավարութիւնը, մէկ կողմ դնելով անցեալի քէներն ու ատելութիւնները եւ վերջապէս չափահաս դարձած ժողովուրդի մը պէս լծուելով աշխատանքի, ստեղծելու համար Սփիւռք-հայ կեդրոնական Կազմակերպութիւնը։

Այս այնքան կենսական եւ կարեւորագոյն ձեռնարկին մէջ իրենց դերը պէտք է ունենան, իրենց անկողմնակալ եւ եղբայրական ոգիով որ կը շարունակուի Պէշիկթաշլեանի օրերէն մինչեւ այսօր, Մուրատ-Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտները։

ՏՈՔԹ. ՀՐԱՉ ՏԱՐՕՆԵԱՆ
Աշակերտ 1933-1937

18 Նոյեմ. 1973, Սեւր